

4.3. Internet saytlari

14. www.gov.uz - O'zbekiston Respublikasi xukumat portali.
15. www.lex.uz - O'zbekiston Respublikasi Qonun hujjatlari ma'lumotlari milliy bazasi.
16. www.mintrud.uz - Mehnat va aholini ijtimoiy muhofaza qilish vazirligi sayti.
17. www.bilim.uz - OUMTV sayti

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIV VA O'RTA MAXSUS TA'LIM VAZIRLIGI QARSHI MUHANDISLIK-IQTISODIYOT INSTITUTI



“AVARIYA QUTQARUV ISHLARI” FANINING

O'QUV DASTURI

Bilim sohasi:	1010000	-	Xizmatlar ko'rsatish sohasi
Ta'lim sohasi:	1020000	-	Gigiyena va ishlab chiqarishda mehnat muhofazasi
Ta'lim yo'nalishi:	5640200	-	Mehnat muhofazasi va texnika xavfsizligi

“Avariya qutqaruv ishlari” fani bo'yicha 5640200 -“Mehnatni muhofazasi va texnika xavfsizligi” ta'lim yo'nalishi uchun soatlar taqsimoti

Umumiy o'quv soati	130 soat
Shu jumladan:	
Ma'ruza	28 soat
Amaliy mashg'ulotlar	30 soat
Semenar	14 soat
Mustaqil ta'lim	58 soat

Qarshi-2022

Fanning ishchi o'quv dasturi, Toshkent davlat texnika universiteti tomonidan ishlab chiqilgan va O'zbekiston Respublikasi Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligining 2019 yil 4 oktyabrdagi 892- sonli buyrugining bilan tasdiqlangan fan dasturi asosida ishlab chiqildi.

Tuzuvchilar : N. Maxmatqulov.- QarMII "Ekologiya va mehnat muhofazasi" kafedrasida katta o'qituvchisi.

I. KIRISH

O'zbekistonda olib borilayotgan islohotlardan asosiy maqsad, yurtimizda sog'lom va barkamol, bilimli, yuksak ma'naviy-ahloqiy fazilatlar ega bo'lgan avlodni shakllantirishdan iboratdir.

Insoniyat sivilizatsiyasi xar xil tabiiy, texnologik va ekologik tushadigan favqulodda vaziyatlarda iqtisodiy va ijtimoiy obyektlarni himoya qilish, sanoat xavfsizligini ta'minlash, zararli va xavfli omillardan himoyalash muammosini hal etish - odamlarni me'yoriy sharoitda faoliyat olib borishi, uni o'rnatgan atrof muhitdagi ruxsat etilgan me'yoriy atrof xavfli va zararli omillardan himoya qilish bugungi kunda asosiy muammolardan bir bo'lib qolmoqda.

Ishlab chiqarish obyektlaridagi barcha sohalarida ishlayotgan zamonaviy mutaxassislar xavfsizlikni ta'minlash maqsadida, atrof muhitda bo'layotgan salbiy o'zgarishlarni anglash, tushinish, oldini olish va uning oqibatlarini bartaraf etishga tegishli qarorlar qabul qilish uchun yetarli darajada bilim saviyasiga ega bo'lishi lozim.

Aynan ushbu bilimni "Avariya qutqaruv ishlari" fani o'rganadi. Ushbu "Avariya qutqaruv ishlari" fanidan ishchi o'quv dasturi fan bo'yicha davlat ta'lim standart va namunaviy dastur asosida tuzilib "Mehnat muhofazasi va texnika xavfsizligi" ta'lim yo'nalishi talabalariga mo'ljallangan. Unda fanning maqsad va vazifalari talabalar bilim va ko'nikmasiga bo'lgan talablar, mashg'ulotlarning mavzusi va qisqacha mazmuni, amaliy va seminar mashg'ulotlari uchun zarur texnik vositalar mustaqil ish bo'yicha ko'rsatmalar va tavsiya etilgan adabiyotlar ruyxati keltirilgan.

1.1. O'quv fanining dolzarbligi va oliy kasbiy ta'limdagi o'rni

"Avariya qutqaruv ishlari" fani avariya va tabiiy ofatlar (zilzilalar, suv toshqinlari, to'fonlar, tog'l ko'chirilari, yong'inlar va boshqa) sodir bulganda, ulardan kelib chiqqan asoratlarni bartaraf qilish, har xil noxush tabiiy va iqlimiy sharoitlarda, iqtisodiyot ob'ektlarini barqaror ishlashi masalalarini o'rganadi. Shu bilan bir qatorda insonlarni xavf xatarlarni oldini olish chora-tadbirlarini olib borish, kechiktirib boimaydigan yordamlarni ko'rsatish bo'yicha talabalarga o'rgatishdan iborat.

Ushbu dastur avariya va tabiiy ofatlarni oldini olish (ular bilan kurashish va salbiy oqibatlarini kamaytirish) tadbirlari, ular sodir boiganda muxandislik-qutqaruv ishlari va avariya dan keyin tiklash ishlari olib borish masalalarini qamrab olgan. Bundan tashqari avariya - qutqaruv ishlari neft va gaz olishda, neft kimyo sanoatida va transport vositalarida olib borish, zararlantirish ishlari tashkil qilish ko'nikmalari bo'yicha tushuncha beradi.

1.2. O'quv fanining maqsadi va vazifasi

Fan o'qitilishidan maqsad - texnologik va tabiiy ofatlarni tahlil qilish, ularni oldini olish va avariya sodir bulganda tezkor yordam va qutqaruv ishlari tashkil qilish va olib borilishga ko'maklashishga o'rgatish, qutqaruv va kechiktirib bulmaydigan avariya tiklash ishlari olib borish va faoliyat xavfsizligini ta'minlash usullari, ta'lim standartida talab qilingan bilimlar, ko'nikmalar va tajribalar darajasini ta'minlashdir. Fanni o'rganishning vazifalari: xalokatlar va tabiiy ofatlarni o'rganish, avariya holatlarini aniqlash, baxolash, tasniflash va ularni oldini olish yo'llarini

1.5. Fanni o'qitishda zamonaviy axborot va pedagogik texnologiyalar

Yo'nalishning o'ziga xos xususiyatlari dasturiy inter faol usullarda o'zlashtirishni taqazo qiladi. Bunda asosiy tiborauditoriya mashg'ulotlarida va mustaqil tayyorgarlikda o'zlashtiriladigan chuqurlashtiriladigan nazariy bilimlarga hamda obyektiy jarayonlar va hodisalarga nisbatan dunyo qarashini shakllantirishda ma'ruza mashg'ulotlariga katta o'rin ajratiladi.

Mustaqil tayyorgarlik jarayonida talaba adabiyotlar, internet materiallari va me'yoriy hujjatlar bilan ishlashni uddalashni namoyon qilishi, auditoriya mashg'ulotlari paytida qabul qilingan ma'lumotlarni mushohada qilish qobiliyatini ko'rsatishi zarur.

Dastur talabalar bilimni reyting-nazoratidan foydalanadigan o'quv jarayonini tashkil qilishning yangi tamoyillari asosida amalga oshadi.

Fanni o'zlashtirishda masofadan o'qitish, darslik, o'quv qo'llanmalar va ma'ruzalarni matnlarining elektron versiyalaridan, ma'ruzalarni o'qish, elektron plakatlarni va internet tarmog'idan foydalaniladi.

"Avariya qutqaruv ishlari" fanini o'qitish jarayonida quyidagi asosiy konseptual yondashuvlardan foydalaniladi:

Shaxsga yo'naltirilgan ta'lim - bu ta'lim o'z mohiyatiga ko'ra ta'lim jarayonining barcha ishtirokchilarini to'laqonli rivojlanishlarini ko'zda tutadi.

Tizimli yondashuv - ta'lim texnologiyasi tizimining barcha belgilarini o'zida mujassam yetmogi lozim: jarayonning mantiqiyli, uning barcha bo'g'inlarini o'zaro bog'langanligi, yaxlitligi.

Faoliyatga yo'naltirilgan yondashuv - shaxsning jarayonli sifatlarini shakllantirishga, ta'lim oluvchining faoliyatini aktivlashtirish va intensivlashtirish, o'quv jarayonida uning barcha qobiliyati va imkoniyatlari, tashabbuskorligini ochishga yo'naltirilgan ta'limni ifodalaydi.

Dialogik yondashuv - bu yondashuv o'quv munosabatlari yaratish zaruriyatini bildiradi. Uning natijasida shaxsning o'z-o'zini faollashtirishi va o'z-o'zini ko'rsata olishi kabi ijodiy faoliyati kuchayadi.

Hamkorlikdagi ta'limni tashkil etish - demokratik, tenglik, ta'lim beruvchi va ta'lim oluvchi faoliyat mazmunini shakllantirishda va erishilgan natijalarni baholashda birgalikda ishlashni joriy etishga e'tiborni qaratish zarurligini bildiradi.

Muammoli ta'lim - ta'lim mazmunini muammoli tarzda taqdim qilish usuli ta'lim oluvchi faoliyatini aktivlashtiradi.

Axborotni taqdim qilishning zamonaviy vosita va usullarini qo'llash - yangi kompyuter va axborot texnologiyalarini o'quv jarayoniga tatbiq etish.

O'qitishning usullari va texnikasi - ma'ruza (kiritish, mavzuga oid, vizuallash), muammoli ta'lim, keys-stadi, pinbord, paradoks va loyihalash usullari, amaliy ishlar.

O'qitishni tashkil etish shakllari - dialog, polilog, muloqot hamkorlik va o'zaro o'rganishga asoslangan frontal, kollektiv va guruh.

O'qitish vositalari - o'qitishning an'anaviy shakllari (darslik, ma'ruza) bilan bir qatorda - kompyuter va axborot texnologiyalari.

Monitoring va baholash - o'quv mashg'ulotida va butun kurs davomida o'qitishning natijalarini rejalik tarzda kuzatib boriladi. Kurs oxirida test topshiriqlari yoki yozma ish variantlari yordamida tinglovchilarning bilimlari baholanadi.

o'rganish, halokatlar holatlarida qutqaruv va evakuatsiya ishlarini (evakuatsiyalanganlar uchun lagerlar tashkil qilish va gumanitar yordamini taqsimlash masalalarini qamrab olgan holda), avariya - qutqaruv ishlarini iqtisodiyot tarmoqlarining maxsus sharoitlardagi ob'ektlarida portlovchi moddalar, radioaktiv va zaharli himoyalash, qutqaruv va tiklash ishlarini tashkilotlashtirish tajribasini o'zlashtirishdir.

1.3. Fan bo'yicha talabalar bilim, ko'nikmalari va malakalariga qo'yiladigan talablar

Favqulodda vaziyatlarda sodir bo'ladigan tabiiy ofatlar, avariya va xalokatlardan muxofazalanish metodlarini o'rganish, to'g'ri xatti - xarakat kilishni o'rgatishdir. Ushbu maksadga erishish uchun fan talabalarini nazariy bilimlar, amaliy ko'nikmalalar, iqtisodiy xodisa va jarayonlarga uslubiy yondashuv xamda ilmiy dunyo karashini shakllantirish vazifalarini bajaradi. Fan buyicha talabalarining bilim, ko'nikma va malakalariga quyidalar:

Talaba:

- favqulodda vaziyatda va fuqaro muhofazasi.sanoat xavfsizligi sohasida qabul qilingan normativ huquqiy xujjatlarning asosiy talablari;

-favqulodda vaziyatda qutqaruv isharini tashkil etish;

- aholi va moddiy moyliklarni evakuatsiya qilish prinsiplari bilishi;

- sanoat xavfsizlikni ta'minlash prinsiplari, uslublari va vositalarini taxdill qilish;

-ishlab chikarishdagi zararli va xavfli manbalari turlari, ularning yuzaga kelishining oldini olish usullari;

- jamoa va shaxsiy ximoya kilish vositalarini ishla olish;

-biramchi tibbiy yordam ko'rsatish;

-sanoat karxonalarida yong'in xavfsizligi va elektr xavfsizligiga qo'yiladigan talablar bilishi;

-texnika xavfsizligi qoidalari va meyorlari bo'yicha ko'nikmalarga ega bo'lishi kerak.

1.4. Fanining boshqa fanlar va ishlab chiqarish bilan o'zaro bog'liqligi

"Sanoat va radiatsiya xavfsizligi" fani "Hayot faoliyati xavfsizligi", "Mehnat muhofazasi", "Fizika", "Himiya", "Atrof muhit himoyasi va ekologiya", "Favqulodda vaziyatlar va fuqorolar muhofazasi" kabi fanlar bilan o'zviy bog'langan. Inson o'z faoliyatida bir necha omillar bilan bog'lanadi va o'zaro ta'sirda bo'ladi. Lekin, insoniyatning XX asr sivilizatsiyasida radiatsion nurlar alohida o'rin tutadi. Chunki bu yangi soha bo'lib iqtisodiyot tarmog'ining barcha sohasida ishlatilmoqda. Shu bilan birga uning inson hayot faoliyati davridagi umumlashgan xavfli va zararli omillari ortib bormoqda.

Avariya qutqaruv ishlari fanini o'rganish nafaqat texnosferada xavflar tug'ilganda, balki ishlab chiqarish jarayonida xavfli va zararli omillar ta'sirida kasallanish, zaxarlanishni qisqartirish, baxtsiz hodisalar oldini olish, shuningdek, Biosferada (atrof-muhitda) yuz beradigan insonlar o'limi va moddiy zararlar miqyosini kamaytirish imkonini beradi.

II. "AVARIYA QUTQARUV" FANIDAGI MASHG'ULOTLARNING MAVZULAR VA SOATLAR BO'YICHA TAQSIMLANISHI

2.1. Ma'ruzalar soatlar bo'yicha taqsimlanishi

1-modul. Qutqaruv ishlari fanining mazmuni, maqsadi va vazifalari.

1-mavzu. Qutqaruv ishlari fanining mazmuni, maqsadi va vazifalari. Avariya-qutqaruv ishlari o'tkazishning huquqiy asoslari. Qutqaruv ishlarining turlari, favqulodda vaziyatlarga kuch va vositalarni tayyorlash bo'yicha tadbirlarni rejalashtirish va ulardan foydalanish.

2-model. Avariya-qutqaruv va boshqa kechiktirib bo'lmaydigan ishlarni

Tashkillashtirish

2-mavzu. Avariya-qutqaruv va boshqa kechiktirib bo'lmaydigan ishlarni tashkillashtirish va o'tkazish asoslari Avariya-qutqaruv jihozlaridan foydalangan holda avariya-qutqaruv ishlarini amalga oshirish

3-mavzu. Avariya qutqaruv ishlari vaqtida boshqaruv asoslari

Qutqaruvchilarning kasbiy tayyorgarligini tashkillashtirish. Qidiruv-qutqaruv ishlarini o'tkazish bo'yicha asosiy texnologiyalar.

4-mavzu. Avariya turlari (iqtisodiyot ob'ektlarida, transport sistemalarida, va h.k.) ulami kelib chiqish sabablari.

Transportdagi avariya, gidrotexnik inshootdagi avariya, kommunal texnik inshootlardagi avariya, bino va inshootlarning konstruksiyasi qo'lashi, radiatsion va kimyoviy xavfli ob'ektlardagi avariya ulamining oldini olish chora tadbirlari

3-model. Avariya va halokatlarini oldini olish bo'yicha chora-tadbirlar.

5-mavzu. Tabiiy ofatlarni, avariya va halokatlarini oldini olish bo'yicha chora-tadbirlar.

Iqtisodiyot ob'ektlaridagi avariya va ulami atrof-muhitga ta'siri. Avariya-qutqaruv tuzilmalarini olib borayotgan ishlarini hamijahatligi. Tuzilmalarni xatti-harakatini ta'minlash.

6-mavzu. Viloyat qidiruv-qutqaruv tuzilmalari Viloyat favqulodda vaziyatlar boshqarmasi (bo'lim)ga bevosita bo'yisuvchi, suvdan qo'tqaruv guruhi, avariya qutqaruv guruhi radiatsio-kimyoviy razvedka guruhi faoliyati, viloyat va tuman yig'ma otryadlari, tuman va obyektlardagi fuqaro muhofazasi xizmatlari, mahalla fuqaro yig'inlar xizmatlari.

4-model. Xabar berish va aloqa ishlarini tashkillashtirish.

7-mavzu. Boshqarish, navbatchilik, xabar berish va aloqa ishlarini tashkillashtirish. Lakol, mahalliy va respublika xabar berish tizimi. Tabiiy tushdagi favqulodda vaziyatlar sodir bo'lganda xabar berish usullari vositalari. Avariya va xalokatlar sodir bo'lganda xabar berish tizimi Qutqaruvchi larning harakatlari. Xabar berish turlari va usullari. Ob-havo belgilari. Vaqtinchalik boshpana qurishning texnologiyasi.

8-mavzu. Favqulodda vaziyat sodir boigan hududda razvedka ishlarini olib borish. Favqulodda vaziyatlar zonasini aniqlash, favqulodda vaziyatlar zonasiga chiqish ishlarni belgilash. Tabiiy tushdagi favqulodda vaziyatlar sodir bo'lganda razvedka ishlarini olib borish. Texnologiyadagi favqulodda vaziyatlar sodir bo'lganda razvedka ishlarini tashkil etish. Ekologik fajialarni aniqlash va tahlil qilish

9-mavzu. Topografik kartasida ish yuritish. Kompas va undan foydalanish.

Ko'zatis natijasida favqulodda vaziyatlar zonasini topografik xaritaga tushirish. Boshqarish asosida topografik xaritaga tushirish. Razvedka sosida topografik xaritaga tushirish. Turar joylardagi halokatlarini bartaraf qilishda qutqaruvchilarning xarakati. Xavfsizlik masalalari.

5-model. Obektlarida sodir bo'lgan avariya-larni bartaraf qilish ishlarini xususiyatlari

10-mavzu. Xavfli suyuqlik va gazsimon mahsulotlarni saqlash, transportirovka qilish (uzatish) va qayta ishlash ob'ektlarida sodir bo'lgan avariya-larni bartaraf qilish ishlarini xususiyatlari. Radiatsion va kimyoviy moddalar tarqalishi xavfi to'g'riganda xavfsizlik masalalari. Radiatsion va kimyoviy moddalar hududga tarqaganda xavfsizlik masalalari.

11-mavzu. O'ta zaharli kimyoviy moddalarni ishlash chiqarishda va

saqlashda sodir bo'lgan avariya-larni bartaraf qilishda qutqaruvchilarning xarakati.

Radiatsion va kimyoviy moddalar tarqalishi xavfi to'g'riganda razvedka ishlarini olib borishda xavfsizlik masalalari. Radiatsion va kimyoviy moddalar hududga tarqaganda qutqaruv ishlarini tashkil etishda xavfsizlik masalalari.

12-mavzu. Gidrotexnik inshootlarida kelib chiqqan avariya-larda qutqaruv ishlarini olib borishni xususiyatlari.

Gidrotexnik inshootlar haqida tushuncha. Suv toshqinlari sodir bo'lganda qutqaruv ishlarini tashkil etish. Sel kelgan hududlarda qutqaruv ishlarini tashkil etish Suv ostida qutqaruv ishlarini tashkil qilish asosla

13-mavzu. Epidemiyaga, epizootiya va epifitotiyalar paytida avariya-qutqaruv kuchlari va mablag'larni tashkil qilish va ishlashni nazorat qilish.

Aholi orasida epidemiyaga tarqaganda xavfsizlik masalalari. Huddini observatsiya va karantin rejimga o'tkazish masalalari. Hayvonlar orasida yuqimli qkasalliklar taqalishining oldini olish chora tadbirlari. O'simliklar orasida yuqimli qkasalliklar taqalishining oldini olish chora tadbirlari/ Evakuatsiya qilinganlarni vaqtinchalik boshpana bilan ta'minlash.

14-mavzu. Qutqaruvchilarni kasbiy o'qitishlarini tashkillashtirishni metodologik asoslari.

Viloyat favqulodda vaziyatlar boshqarmasi (bo'lim) ga bevosita bo'yisuvchi, suvdan qo'tqaruv guruhi, avariya qutqaruv guruhi radiatsion-kimyoviy razvedka guruhi malakasini oshirish va qayta tayyorlash tartibi, viloyat va tuman yig'ma otryadlari, tuman va obyektlardagi fuqaro muhofazasi xizmatlarini o'qitish va qayta tayyorlash tartibi mahalla fuqaro yig'inlar xizmatlari o'qitish va qayta tayyorlash. Aholini favqulodda vaziyatlarga tayyorlash tartibi.

Ma'ruza mashg'ulotlari multimediya qurilmalar bilan jixozlangan auditoriada akadem guruhlar bilan o'tiladi. Qo'llaniladigan ta'lim texnologiyalari - aqliy hujum, blits-so'rov, tahlil qilish, "ko'rgazmali ma'ruza", "subhat", "bahs-munozara", "tushunchalar tahlili", "tarmoqlar", "kichik guruxlarda ishlash", baliq skeleti, BBB jadvali (Bilaman, bilishni xohlayman, bilib oldim).

2.2. Amaliy mashg'ulotlar bo'yicha ko'rsatma va tavsiyalar

Amaliy mashg'ulotlarda talabalar ta'lim muassasalari xususiyatidan kelib chiqqan holda turli tabiiy va texnologik avariya tasnifi, avariya holatlarini oldini olish va unga taktik tayyorgarlik haqida olgan nazariy bilimlarini amaliy mustahkamlashdan iborat.

Amaliy mashg'ulotlarning taxminiy royxati:

Amaliy mashg'ulotlar mavzulari

1. Avariya-qutqaruv ishlarining turlari, favqulodda vaziyatlarga kuch va vositalarni tayyorlash bo'yicha tadbirlarni rejalashtirish va ulardan foydalanish.
2. Avariya-qutqaruv va boshqa kechiktirib bo'lmaydigan ishlarni tashkillashtirish va o'tkazish
3. Ekstremal holatlarda qutqaruvchilarning yashab qolish asoslari
4. Favqulodda vaziyatlar davlat tizimi kuchlarining tayyorgarligini oshirishda va avariya qutqaruv ishlarini bajarish vaqtida boshqaruv organlarining o'zaro hamkorligini tashkillashtirish
5. Avariya-qutqaruv jihazlaridan foydalangan holda avariya-qutqaruv ishlarini amalga oshirish
6. Avariya qutqaruv ishlari vaqtida boshqaruv
7. Avariya-qutqaruv ishlari vaqtida foydalaniladigan himoya inshootlari
8. Avariya qutqaruv ishlari o'tkazish vaqtida qo'llaniladigan texnik vositalar
9. Favqulodda vaziyatlar vaqtida Avariya qutqaruv ishlari xavfsizligi, xavfsiz sharoitlarni ta'minlash usullari
10. Avariya qutqaruv holatiga qarab himoya vositalarni tanlash (himoya vositalari va x.k), avariya qutqaruv signallarini turlari va belgilari, avariya holatida havoning tarkibida zararli moddalar miqdorini aniqlash.
11. Avariya - tiklash ishlarini tashkillashtirish, iqtisodiyot ob'ektlarida favqulodda vaziyatlar oqibatining zarar va talofatlarni aniqlash.
12. Avariya tiklash ishlarini olib borishda xavfli zonalarini aniqlash
13. Avariya-qutqaruv ishlaridako'ngilliklarni o'tirish. "Yosh qutqaruvchi" ko'ngillilar guruhlarini tuzilishi.
14. Ma'naviy-ruhiy tayyorgarlikni usullari, metodlari vashakllari.
15. Jalb qilingan kuch va vositalar moddiy va moliyaviy ta'minlash

2.3. Seminar mashg'ulotlar bo'yicha ko'rsatma va tavsiyalar

Seminar mashg'ulotlar talabalar ta'lim muassasalari xususiyatidan kelib chiqqan holda ma'ruza, amaliy mashg'ulotlardan olgan nazariy va amaliy bilimlari asosida tavsiya etilgan mavzularni keng yoritilgan holda o'tirgani:

Seminar mashg'ulotlarning taxminiy royxati:

Seminar mavzulari

1. Qutqaruv xizmatlari va qutqaruv tuzilmalari
2. Qutqaruv xizmatlarini jalb qilish
3. Avariya qutqaruv keyingi hududlarni barqarorligini ta'minlash
4. Katta korxonalarda avariya va ularni bartaraf etish
5. Favqulodda vaziyatlarni bartaraf etish ishlariga rahbarlik qilish
6. Favqulodda vaziyatlarni bartaraf etish tekzor shtabini funktsiyalar
7. Xavfli va zararli holatlardan mavjud kuch va vositalarning himoyasini tashkillashtirish.

Seminar mashg'ulotlarini tashkil etish yuzasidan kafedra tomonidan ko'rsatma va tavsiyalar ishlab chiqiladi. Unda talabalar asosiy ma'ruza mavzulari bo'yicha olgan bilim va ko'nikmalarini tajribalar orkali yanada boyitadilar. Shuningdek, texnologik jixoz va vositalar, tarkatma materiallardan foydalanish, mavzular bo'yicha takdimotlar va ko'rgazmali roliklar tayyorlash, normativ-huquqiy xujjatlardan foydalanish va boshqalar tavsiya etiladi.

2.3. Mustaqil ta'lim va mustaqil ishlar bo'yicha ko'rsatma va tavsiyalar

Ushbu o'quv fani bo'yicha talabalar mustaqil ta'lim ma'ruzalari konspekti va tavsiya etilgan adabiyotlar hamda davriy jumallar va Internet materiallari bilan ishlashni, amaliy ishlarni o'tirishda tayyorgarlik ko'rishni, referatlar yozishni, standart talabalariga mos ravishda va hisoblash texnikasidan foydalanib mustaqil bajarishni o'z ichiga oladi.

Talaba mustaqil ta'limga tayyorlanishda muayyan faning xususiyatlarini hisobga olgan holda qo'yidagi shakllardan foydalanish tavsiya etiladi:

- talabalar o'quv-ilmiy-tadqiqot ishlarini bajarish bilan bog'liq bo'lgan fanlar bo'yicha mavzularni chuqur o'rganish;

- faol va muammoli o'qitish uslubidan foydalaniladigan o'quv mashg'ulotlari;

Tavsiya etiladigan mustaqil ta'limning taxminiy mavzulari:

1. Qutqaruvchi maqomini belgilab beradigan muhim normativ-huquqiy hujjatlar va axborot ma'lumotlar.
2. Avariya qutqaruv ishlari turlarining ro'yxati. Avariya qutqaruv ishlari haqida tushuncha, turlari va tasniflanishi.
3. O'zbekiston Respublikasi favqulodda vaziyatlarda ularning oldini olish va harakat qilish davlat tizimining IIVdagi funksional quyi tizimining asosiy vazifalari.
4. Yirik masshtabli favqulodda vaziyatlarni bartaraf etish uchun favqulodda vaziyatlar davlat tizimi va fuqaro muhofazasining avariya-qutqaruv kuchlarini guruhlashtirish.
5. Xabarlash vositalari va yashab qolish asoslari. O'rmonlarda qutqaruvchilarning yashab qolish asoslari.
6. Hamkorlikning mazmuni va unga qo'yiladigan asosiy talablar.
7. Favqulodda vaziyatlardan ogohlanish va ularni bartaraf etish bo'yicha tadbirlarni rejalashtirish tartibi.

8. Qurilmalar yordamida vayronalar ostida qolgan insonlarni qidirishni tashkillashtirish va unga rahbarlik qilish.

9. Zilzila sodir bo'lgan joyda amalga oshiriladigan Avariya qutqaruv ishlari.

10. Gidrotexnik ob'ektlardagi avariya va halokatlarini bartaraf etish bo'yicha amalga oshiriladigan Avariya qutqaruv ishlari.

11. Qidiruv-qutqaruv xizmatlarini tashkil etish tartibi.

12. Himoya inshootlarining turlari.

13. Qidiruv operatsiyalarida vertolyotlardan foydalanish.

14. Qutqaruvchining huquqiy maqomi.

15. Qutqaruvchilarning hayotini saqlash uchun tavakkalchilikni pasaytirish va avariya, buzish-tiklash va boshqa maxsus ishlarning samaradorligini oshirish.

16. Yonayotgan va buzilgan binolarning yuqori qavatlarida va vayronalar ostida qolgan odamlarni qutqarish usul va uslublari.

17. Tabiiy va texnogen xarakterdagi favqulodda vaziyatlar sodir bo'lgan joyda avariya qutqaruv ishlarini amalga oshirish.

III. FAN BO'YICHA TALABALAR BILIMINI NAZORAT QILISH

Talabalar bilimni nazorat qilish O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2020 yil 31 dekabrda "Oliy ta'lim muassasalarida ta'lim jarayonini tashkil etish bilan bog'liq tizimni takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi 824-sonli qarori bilan tasdiqlangan Nizomga muvofiq uch turdagi, ya'ni joriy, oraliq va yakuniy nazoratlar o'tkaziladi.

Joriy nazorat - fan mavzulari bo'yicha bilim va amaliy ko'nikma darajasini aniqlash va baholash maqsadida laboratoriya, amaliy mashg'ulotlar va mustaqil ta'lim topshiriqlari bo'yicha, og'zaki so'rov, test o'tkazish, subhat, nazorat ishi, kollokvium, uy vazifalarini tekshirish va shu kabi boshqa shakllarda o'tkaziladi.

Oraliq nazorat - semestr davomida modulli tizim asosida o'quv dasturining tegishli (fanning bir necha mavzularini o'z ichiga olgan) bo'limi tugallanganidan keyin, talabning bilim va amaliy ko'nikma darajasini aniqlash va baholash maqsadida yozma, og'zaki, test shaklida o'tkaziladi. Oraliq nazorat bir semestrda ikki marta o'tkaziladi va yozma, og'zaki va test shakli bo'lishi mumkin.

Yakuniy nazorat - semestr yakunida muayyan fan bo'yicha nazariy bilim va amaliy ko'nikmalarni talabalar tomonidan o'zlashtirish darajasini aniqlash maqsadida fakultet Ilmiy Kengash qarori bilan yakuniy nazorat og'zaki, test va boshqa shakllarda ham o'tkazilishi mumkin.

Talabang fan bo'yicha o'zlashtirish ko'rsatkichini nazorat qilishda quyidagi namunaviy mezonlar tavsifa etiladi:

a) **5 ball- uchun talaba**- to'g'ri va aniq xulosa va qaror qabul qilish; ijodiy fikrlay olish; mustaqil mushohada yuritish; olgan bilimlarini amalda qo'llay olish; mohiyatini tushunish; bilish, aytib berish; tasavvurga ega bo'lish.

b) **4 ball uchun talaba**- mustaqil mushohada yuritish; olgan bilimlarini amalda qo'llay olish; mohiyatini tushunish; bilish, aytib berish; tasavvurga ega bo'lish.

v) **3 ball uchun talaba**- mohiyatini tushunish; bilish, aytib berish; tasavvurga ega bo'lish.

Talabang fan bo'yicha reytingi quyidagicha aniqlanadi:

$$R = V \times Q / 100$$

bnda: V - semestrda fanga ajratilgan umumiy o'quv yuklamasi (soatlarda); Q - fan bo'yicha o'zlashtirish darajasi (balllarda).

IV. ASOSIY VA KO'SHIMCHA O'KUV ADABIYOTLARI VA AXBOROT MANBALARI

4.1. Asosiy adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasining 1999 yil 20 avgust kuni "Aholini va hududlarni tabiiy hamda texnogen xususiyatli favqulodda vaziyatlardan muhofaza qilish tug'risida"gi Qonuni.
2. O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi tomonidan 2000 yil 26 may kuni "Fuqaro muhofazasi tug'risida"gi Qonuni.
3. O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi tomonidan 2000 yil 31 avgust kuni qabul qilingan "Radiatsiyaviy xavfsizlik tug'risida"gi Qonuni.
4. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 1998 yil 27 oktabr kuni "Tabiiy, texnogen va ekologik tushdagi favqulodda vaziyatlarning tasnifi tug'risida"gi 455-sonli Qarori.
5. Aholini va hududlarni favqulodda vaziyatlardan muhofaza qilishning huquqiy asoslari (meyoriy-huquqiy xujjatlar to'plami). I tom. - 2007 - 328 b.
6. Aholini va hududlarni favqulodda vaziyatlardan muhofaza qilishning huquqiy asoslari (meyoriy-xukukiy xujjatlar to'plami). II tom. - 2012 - 368 b.
7. O.R.Yuldashev i dr. «Avariyno-spasatelnye raboti». Uchebnoye posobiye, - T.: TITLI, 2008.
8. Narziyev Sh.M., Kurbonov Sh.X. Hayot faoliyati xavfsizligi. O'quv qo'llanma-T., "Yangi nashr", 2019.-234 b.

4.2. Qo'shimcha adabiyotlar

9. Mirziyoyev L.I.M Tanqidiy tahlil, qat'iy tartib-intizom va shaxsiy javobgarlik - xar bir raxbar faoliyatining kundalik qoidasi bo'lishi kerak. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2016 yil yakunlari va 2017 yil istiqbollarga bog'ishlangan majlisidagi O'zbekiston Respublikasi Prezidentining nutqi. // Xalq so'zi gazetasi. 2017 yil 16 yanvar, №11.
10. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. - T.: "O'zbekiston", 2017 y.
11. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 7 fevral PF-4947-sonli "O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha xarakatlar strategiyasi tug'risida"gi Farmoni.
12. O'zbekiston Respublikasining "Yongin xavfsizligi tug'risida"gi Qonuni, 30.09.2009 yil. №URK-226
13. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 20 apreldagi PK-2909-sonli "Oliy ta'lim tizimini yanada rivojlantirish chora- tadbirlari tug'risida"gi Qarori.